

Н. О. СЛОБОДЯН, І. І. ОСТАПЧУК, В. Л. СМІРНОВА, Н. Є. РОМАНЮК, Л. М. РОМАНЮК

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО РЕАБІЛІТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Тернопільський національний медичний університет
імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, м. Тернопіль, Україна

Мета: дослідити ефективність фізичної реабілітації військовослужбовців, які постраждали внаслідок повномасштабної війни в Україні, та визначити основні напрями вдосконалення реабілітаційної допомоги.

Матеріали і методи. Проведено анкетування 53 військовослужбовців, які проходили реабілітацію в «Реабілітаційному центрі 77» м. Вінниця. Збір даних здійснювався за допомогою спеціально розробленої анкети, що охоплювала загальні дані, оцінку ефективності реабілітаційних заходів, доступність психологічної допомоги та рівень соціальної адаптації після реабілітації. Аналіз проводився із застосуванням описової статистики.

Результати. Установлено, що більшість пацієнтів задоволена якістю реабілітаційної допомоги. 90,57% отримували індивідуально адаптовані програми; найпоширенішими методами реабілітації були фізіотерапія, масаж і кінезіотерапія. 88,68% респондентів отримали психологічну допомогу, що також позитивно позначилося на результатах реабілітації. Понад 69% учасників задоволені фізичним станом після завершення курсу лікування, а 100% долучилися до програм соціальної адаптації.

Висновки. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну спричинило глибоку кризу в системі охорони здоров'я, зокрема у сфері реабілітації, загостривши потребу в упровадженні комплексного підходу до медичної, психологічної та соціальної допомоги військовослужбовцям. Зростання кількості поранених, складність бойових травм і психоемоційних розладів виявили недостатню підготовленість наявної реабілітаційної інфраструктури, що вимагає її системного перегляду. Комплексний підхід передбачає міждисциплінарну взаємодію фахівців, індивідуалізацію програм відновлення і довготривалий супровід пацієнтів, що потребує розвитку мультидисциплінарних команд, розширення мережі закладів, підвищення професійної кваліфікації персоналу та інтеграції різних видів допомоги в єдину ефективну систему.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: військовослужбовці; реабілітація; фізична терапія; психологічна підтримка; індивідуальний підхід; мультидисциплінарна команда.

Вступ. Унаслідок повномасштабних бойових дій на території України, що тривають із 2022 року, різко зросла кількість військовослужбовців, які потребують довготривалої та всебічної реабілітаційної допомоги. Тяжкі поранення, черепно-мозкові травми, ампутації кінцівок і глибокі психологічні наслідки зумовлюють потребу в комплексному медичному, психологічному та фізичному відновленні для значної частини захисників.

Особливої актуальності набуває фізична реабілітація, яка відіграє ключову роль у загальній системі відновлення військових. Її завдання полягає не лише у відновленні фізичних можливостей організму, покращенні рухових функцій, сили та витривалості, а й у сприянні подальшій соціальній адаптації військовослужбовців. Правильно організовані програми фізичної реабілітації підвищують якість життя, знижують ризик розвитку стійкої інвалідності та сприяють формуванню психологічної стійкості [1].

Комплексна фізична реабілітація охоплює ранній початок втручання, індивідуально розроблені програми фізичних вправ, роботу з фізичними терапевтами, а також застосування сучасних реабілітаційних

технологій і обладнання. Такий підхід не лише забезпечує відновлення фізичних функцій, а й позитивно впливає на психоемоційний стан військових, допомагаючи їм повернутися до повноцінного життя в суспільстві та професійної діяльності.

З огляду на масштабні зміни в системі охорони здоров'я України, особливої ваги набуває забезпечення доступності якісних реабілітаційних послуг, розвиток спеціалізованих центрів, підготовка фахівців та впровадження передових міжнародних практик у сфері фізичної реабілітації.

Мета роботи: дослідити ефективність фізичної реабілітації військовослужбовців, які постраждали внаслідок повномасштабної війни в Україні, та визначити основні напрями вдосконалення реабілітаційної допомоги.

Матеріали і методи. Проведено анкетування 53 військовослужбовців, які проходили реабілітацію в «Реабілітаційному центрі 77» м. Вінниця. Збір даних здійснювався за допомогою спеціально розробленої анкети, що охоплювала загальні дані, оцінку ефективності реабілітаційних заходів, доступність психологічної допомоги та рівень

соціальної адаптації після реабілітації. Аналіз провадився із застосуванням описової статистики.

Матеріали статті використані під час написання кваліфікаційної роботи.

Результати дослідження та їх обговорення.

Одним із ключових пріоритетів державної політики в умовах повномасштабної війни є збереження життя та здоров'я військовослужбовців, які безпосередньо беруть участь у бойових діях. Водночас не менш важливим залишається питання їх повернення до повноцінного мирного життя. Саме тому комплексна реабілітація військових набуває особливого значення, стаючи основою для фізичного, психічного та соціального відновлення захисників [2].

У сучасних умовах реабілітація розглядається як важливий напрям державної політики, що передбачає розробку і впровадження програм соціального захисту учасників бойових дій. Її мета не лише відновити фізичне й психічне здоров'я військовослужбовців, а й досягти ними повноцінного соціального та психологічного благополуччя. Особливу роль у цьому процесі відіграє фізична терапія, яка є одним із провідних засобів реабілітації.

Для військових, які одужують після бойових поранень або травм, фізична терапія є невіддільною частиною відновлення. Вона сприяє поліпшенню рухливості, сили, координації та витривалості, позитивно впливає на емоційний стан і загальне самопочуття. Завдяки індивідуально дібраним програмам фізичної реабілітації значно підвищується якість життя військовослужбовців та їх здатність до соціальної адаптації.

З метою оцінки ефективності реабілітаційних заходів проведено дослідження за участі 53 військовослужбовців, які проходили курс реабілітації в «Реабілітаційному центрі 77» м. Вінниця (колишній Обласний клінічний госпіталь ветеранів війни). Для збору даних використано спеціально розроблену анкету, яка дала змогу отримати всебічну інформацію про перебіг реабілітації з погляду самих пацієнтів.

Анкета налічувала чотири тематичні розділи. Перший містив загальні відомості – вік, стать, службовий статус і характер отриманих травм. Другий розділ присвячувався оцінці реабілітаційних заходів, зокрема якості наданих послуг, ефективності використаних методів (кінезіотерапія, фізіотерапія, масаж, ерготерапія, гідротерапія, протезування, психотерапія), наявності індивідуальних планів відновлення та рівню взаємодії з медичним персоналом.

Третій розділ охоплював аспекти психологічної підтримки під час реабілітації, а саме: доступність і якість наданої допомоги. Четвертий розділ був спрямований на аналіз довгострокових результатів та рівня соціальної адаптації: задоволеність фізичним станом після проходження курсу, повернення до активного життя, участь у соціальних

програмах, а також значення підтримки з боку державних і громадських організацій.

Отримані результати дали змогу комплексно оцінити ефективність застосованих реабілітаційних заходів, виявити їхні переваги та визначити напрями для подальшого вдосконалення, спираючись на безпосередній досвід пацієнтів.

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, зумовила суттєві трансформаційні процеси в національній системі охорони здоров'я. Одним із найбільш уразливих напрямів виявилася сфера реабілітаційної допомоги, яка набула критичного значення для забезпечення медичної підтримки десяткам тисяч поранених цивільних осіб і військовослужбовців. Значне зростання кількості травм, специфіка бойових ушкоджень, а також високий рівень психоемоційного навантаження зумовили необхідність всебічного перегляду наявних підходів до організації реабілітаційних послуг, їх фінансування, кадрового забезпечення та просторової структури медичної інфраструктури [3].

Після початку повномасштабних бойових дій система охорони здоров'я України зіткнулася з різким зростанням навантаження на медичні заклади. Попит на реабілітаційні послуги збільшився в кілька разів через велику кількість поранень, травм опорно-рухового апарату, черепно-мозкових травм, ампутацій та порушень психічного здоров'я. Реабілітація військовослужбовців починається вже на етапі перебування в тилових госпіталях і продовжується в спеціалізованих центрах як в Україні, так і за її межами.

За офіційними даними Національної служби здоров'я України, з другого кварталу 2022 року до першого кварталу 2024 року реабілітаційні послуги отримали 685 643 особи. Для порівняння, у довоєнний період (з 1 квітня 2021 року до 24 лютого 2022 року) ця цифра становила 237 061 пацієнта. Так, спостерігається майже триразове зростання звернень за реабілітаційною допомогою.

Серед опитаних військовослужбовців більшу групу становили чоловіки – 66,04%, тоді як жінки – 33,96%. Середній вік респондентів – $44,66 \pm 1,34$ року.

Проаналізовано розподіл військовослужбовців за віковими групами з урахуванням статі. Серед чоловіків найбільшу частку становили особи віком 35–44 роки (45,71%), серед жінок – вікова група 45–54 роки (33,33%). Водночас частка молодших учасників (25–34 роки) серед жінок (22,22%) була вищою, ніж серед чоловіків (5,71%). Статистично значущих відмінностей у розподілі за віком між чоловіками і жінками не виявлено.

У військовослужбовців найбільш поширеними травмами були вибухові ушкодження, які часто супроводжувалися множинними ушкодженнями м'яких тканин, переломами та черепно-мозковими

травмами. Також значну частку становили осколкові, вогнепальні травми, спинальні ушкодження, опіки та травми опорно-рухового апарату. Особливу увагу привертають акустичні травми і баротравми, спричинені вибуховою хвилею. Крім фізичних ушкоджень, значне поширення мають психологічні наслідки, зокрема посттравматичний стресовий розлад, що ускладнює процес реабілітації та соціальної адаптації.

Важливу роль у реабілітації відіграє командна робота лікарів, фізичних терапевтів, психологів та соціальних працівників [4]. Комплексна фізична реабілітація спрямована на відновлення функціональної активності та забезпечення максимальної соціальної інтеграції військовослужбовців відповідно до сучасних міжнародних стандартів.

Відбір методів реабілітації є ключовим для ефективного відновлення фізичного та психоемоційного стану пацієнтів. Сучасні підходи базуються на принципах мультидисциплінарності, індивідуалізації та поетапності. Застосування фізіотерапії, масажу, кінезіотерапії, ерготерапії, психотерапії та гідротерапії дає змогу комплексно впливати на організм, покращуючи рухові функції, адаптацію до повсякденного життя, стабілізацію психоемоційного стану та якість життя.

Оцінка ефективності методів реабілітації показала високий рівень задоволеності. 56,6% респондентів оцінили їх як ефективні, 30,19% – як дуже ефективні, 13,21% – як задовільні. Індивідуалізація програм реабілітації підтверджена тим, що 90,57% респондентів отримували індивідуально адаптовані програми, а 9,43% – частково адаптовані. Жоден не повідомив про відсутність індивідуалізації.

Психологічна підтримка була надана 88,68% військовослужбовців, 11,32% не потребували її. Аналіз отримання психологічної підтримки за віковими групами виявив статистично значущі відмінності ($p = 0,013$). У вікових групах 25–34 роки, 45–54 роки та старше 55 років усі опитані військовослужбовці (100%) отримували психологічну підтримку під час реабілітації. Натомість у групі 35–44 роки психологічну допомогу отримали 71,43% респондентів, тоді як 28,57% вказали, що не мали потреби в такій підтримці. Жоден з учасників дослідження у жодній віковій групі не повідомив про відмову від психологічної допомоги за наявності потреби.

Якість психологічної підтримки оцінена як «дуже висока» або «висока» – 65,26% опитаних, «задовільна» – 34,04%, що свідчить про відповідність потребам військовослужбовців.

Усі респонденти брали участь у програмах соціальної адаптації, що підкреслює важливість цих заходів для інтеграції військовослужбовців у цивільне життя.

Підтримка з боку державних і громадських організацій була важливою або дуже важливою для 50,94% респондентів, однак 37,74% не отримали такої допомоги, що вказує на потребу покращення організації підтримки.

Більшість військовослужбовців наголошувала на необхідності оновлення матеріально-технічної бази реабілітаційних закладів, зокрема оснащення сучасним обладнанням для фізіотерапії, ерготерапії, кінезіотерапії та діагностики, а також впровадження новітніх технологій, зокрема роботизованих систем, віртуальної реальності для нейрореабілітації та сучасних психотерапевтичних методик.

Висновки. Повномасштабне вторгнення Російської Федерації в Україну спричинило глибоку кризу в системі охорони здоров'я, зокрема у сфері реабілітації, загостривши потребу в упровадженні комплексного підходу до медичної, психологічної та соціальної допомоги військовослужбовцям. Зростання кількості поранених, складність бойових травм і психоемоційних розладів виявили недостатню підготовленість наявної реабілітаційної інфраструктури, що вимагає її системного перегляду. Комплексний підхід передбачає міждисциплінарну взаємодію фахівців, індивідуалізацію програм відновлення і довготривалий супровід пацієнтів, що потребує розвитку мультидисциплінарних команд, розширення мережі закладів, підвищення професійної кваліфікації персоналу та інтеграції різних видів допомоги в єдину ефективну систему.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці ефективних інноваційних підходів до фізичної та психологічної реабілітації, порівняльному аналізі результатів реабілітації в різних регіонах, а також у вивченні довгострокових результатів інтеграції ветеранів у мирне життя після проходження реабілітації.

Список літератури

1. Чудик А. В., Хотінь Є. Г., Токовенко О. Л., Силіук М. В. Сучасні підходи до фізичної реабілітації учасників бойових дій. *Педагогічна Академія: наукові записки*. 2025. Вип. 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14840542>.
2. Рушак Л. В., Євченко Д. О., Середа І. К. Ключові аспекти підвищення ефективності надання реабілітаційної допомоги військовослужбовцям шляхом впровадження інноваційних технологій. *Український журнал військової медицини*. 2024. Т. 5, № 3. С. 21–29.
3. Реабілітація українських військових та ветеранів: досвід долаття несистемності. Київ, 2024. 116 с.
4. Типове положення про мультидисциплінарну реабілітаційну команду : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2021 р. № 1268 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1268-2021-%D0%BF#n262>.

References

1. Chudyk, A. V., Khotin, Y. H., Tokovenko, O. L., & Sylyuk, M. V. (2025). Suchasni pidkhody do fizychnoyi reabilitatsiyi uchasnykiv boyovykh diy [Modern approaches to physical rehabilitation of combatants]. *Pedahohichna Akademiya: naukovy zapysky. Pedagogical Academy: scientific notes*, 14. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14840542> [in Ukrainian].
2. Rushchak, L. V., Yevchenko, D. O., & Sereda, I. K. (2024). Klyuchovi aspekty pidvyshchennya efektyvnosti nadannya reabilitatsiynoi dopomohy viys'kovosluzhbovtsham shlyakhom vprovadzhennya innovatsiynykh tekhnolohiy [Key aspects of improving the effectiveness of rehabilitation care for servicemen through the implementation of innovative technologies]. *Ukrainian Journal of Military Medicine*, 5(3), 21–29 [in Ukrainian].
3. Reabilitatsiya ukrayins'kykh viys'kovykh ta veteraniv: dosvid dolannya nesystemnosti. (2024). [Rehabilitation of Ukrainian military and veterans: Experience in overcoming non-systematicity]. Kyiv : [Publisher not specified] [in Ukrainian].
4. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2021, November 3). Typove polozhennya pro mul'tydystrylinarnu reabilitatsiyu komandu: Postanova № 1268 [Model provision on the multidisciplinary rehabilitation team: Resolution No. 1268]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1268-2021-%D0%BF#n262> [in Ukrainian].

A COMPREHENSIVE APPROACH TO THE REHABILITATION OF MILITARY PERSONNEL

N. O. Slobodian, I. I. Ostapchuk, V. L. Smirnova, N. Ye. Romaniuk, L. M. Romaniuk

Ivan Horbachevsky Ternopil National Medical University of the Ministry of Health of Ukraine, Ternopil, Ukraine

Purpose: To investigate the effectiveness of physical rehabilitation for military personnel affected by the full-scale war in Ukraine and to identify the main directions for improving rehabilitation support.

Materials and methods. A survey was conducted among 53 military personnel undergoing rehabilitation at the "Rehabilitation Center 77" in Vinnytsia. Data collection was carried out using a specially developed questionnaire that included general information, assessment of rehabilitation effectiveness, accessibility of psychological assistance, and the level of social adaptation after rehabilitation. Descriptive statistical methods were applied for data analysis.

Results. It was found that the vast majority of patients were satisfied with the quality of rehabilitation services. Individually tailored rehabilitation programs were provided to 90.57% of the respondents. The most common rehabilitation methods were physiotherapy, massage, and kinesiotherapy. Psychological assistance was received by 88.68% of respondents, which also positively influenced rehabilitation outcomes. More than 69% of participants were satisfied with their physical condition after completing the treatment course, and 100% participated in social adaptation programs.

Conclusions. The full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation has caused a deep crisis in the healthcare system, particularly in the field of rehabilitation, highlighting the urgent need for a comprehensive approach to medical, psychological, and social support for military personnel. The increasing number of wounded, the complexity of combat injuries, and psycho-emotional disorders have revealed the insufficient preparedness of the current rehabilitation infrastructure, necessitating a systemic review. A comprehensive approach involves interdisciplinary cooperation among specialists, individualization of recovery programs, and long-term patient support, which requires the development of multidisciplinary teams, expansion of the facility network, enhancement of staff qualifications, and integration of various types of support into a single effective system.

KEY WORDS: military personnel; rehabilitation; physical therapy; psychological support; individualized approach; multidisciplinary team.

Рукопис надійшов до редакції 20.05.2025

Відомості про авторів:

Слободян Наталія Олександрівна – кандидатка економічних наук, доцентка кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України; ORCID <https://orcid.org/0009-0000-6990-4188>.

Остапчук Ірина Іванівна – здобувачка вищої освіти 2 року навчання за спеціальністю 229 «Громадське здоров'я» медичного факультету Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України.

Смірнова Валентина Леонідівна – кандидатка медичних наук, доцентка кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, ORCID <https://orcid.org/0000-0001-7473-9826>.

Романюк Ніна Євгенівна – кандидатка медичних наук, доцентка кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, ORCID <https://orcid.org/0009-0009-0322-5006>.

Романюк Любов Миколаївна – кандидатка медичних наук, доцентка кафедри громадського здоров'я та управління охороною здоров'я Тернопільського національного медичного університету імені І. Я. Горбачевського МОЗ України, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-9278-0184>.

Електронна адреса для листування: slobodyanno@tdmu.edu.ua